

17. Süddeutsche Zeitung (SZ), 2004.

18. Wirtschaftswoche, 2004.

Summary

This article is devoted to the problems of Germanic and Ukrainian phraseologisms research in the newspaper style. The article deals with the question of anthropocentrism of phraseologisms in modern press. This article tries to analyze different groups of phraseological units like “wide anthropocentric”, “middle anthropocentric” and “little anthropocentric”. The anthropocentric orientation of phraseological units on the examples from the modern press has been shown. Phraseological units with anthropocentric orientation in modern German and Ukrainian press are characterized with the purpose of studying a language picture of the world.

УДК 81'37:82...А/Я1/7.08

ФОНОВА, БЕЗЕКВІВАЛЕНТНА Й КОНОТАТИВНО-ОБРАЗНА ЛЕКСИКА У СКЛАДІ ПРИСЛІВ'ІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ПРИКМЕТ ДАЛЕКОСПОРІДНЕНИХ МОВ

Маштакова Н. В.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Активно ведуться дослідження лінгвокультурологічного потенціалу мов різних етнокультур. Це зумовлено необхідністю гармонізації взаєморозуміння та взаємодії як різномовних так і одномовних етносів. Актуальність обраної теми зумовлена загальними тенденціями сучасних лінгвістичних досліджень до вивчення своєрідності світосприйняття окремого національно-культурного колективу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наприкінці 1950–х рр. теоретики перекладу вперше оцінили культурологічну вагу національних реалій та їхніх назв [14, с. 290; 17, с. 223; 8, с. 169]. Згодом стало зрозуміло, що мовна картина світу народів є корелятом концептуальної й “будується на асоціативній основі, яка розглядається в лінгвістичній диспозиції як актуалізований у свідомості зв'язок між елементами лексичної системи і співвідносними з ними явищами дійсності” [1, с. 20]. Найважливішими лексичними маркерами на цьому рівні, на думку науковців Є. М. Верещагіна, В. Г. Костомарова [2], є фонові, безеквівалентна та образна лексика. Образна лексика, за свідченнями дослідників

[10, с. 478], пов'язана із символічними та асоціативно-образними уявленнями фольклорного фонду. Зауважимо, що *фонова* лексика називає етнічно забарвлені реалії; *безеквівалентна* лексика окреслює номінації, характерні тільки для певної культури. Обидва ці пласти лексичної системи мають особливу культурологічну вагу.

Метою статті є виявлення фонові, безеквівалентної та конотативно-образної лексики в прислів'ях із семантикою прикмет німецької, англійської, російської та української лінгвокультур.

Завдання статті: визначити теоретичні засади вивчення лінгвокультурологічного потенціалу національних реалій; виявити типи лексичних і формальних лінгвокультурологічних особливостей в досліджуваних одиницях мови та порівняти їх; дати результатам загальну лінгвокультурологічну оцінку.

Досліджуючи фонову лексику у прислів'ях із семантикою прикмет германських і слов'янських мов, фіксуємо ті національно-етнічні особливості, які слугують культурними маркерами у кожній лінгвосистемі. Найхарактернішими такі типи ментально маркованої лексики трапляються у складі прислів'їв із семантикою прикмет слов'янських мов, що свідчить про унікальність і колорит спільнослов'янського етносу. Уточнимо, що конотативно-образний компонент розглядається у дослідженні широко: від метафоричних перенесень, епітетів-характеристик, метонімічних конструкцій, антитези тощо, характерних для прислів'їв представленого типу досліджуваних мов – до стилістично модифікованої формальної структури (переважно ритм і рима).

В німецькій мові у лексичному наповненні прислів'їв із семантикою прикмет в етнічно забарвленій функції фонові лексики виступають переважно назви професій і видів зайнятості, які в прислів'ях слов'янських мов майже не вживані – *Bauer, Hirt, Jäger, Fischer*, напр. *Regenbogen am Abend – den Hirten labend* [20, с. 31]; *Nasse Jäger, trockne Fischer – schlechtes Geschäft* [19, с. 17]. Так, у збірнику Е. Біндера тільки у розділах “Für den Jäger” і “Für den Fischer” реалізовано понад 30 уживань професій та родів діяльності, пов'язаних із семантикою *рибалка* та *мисливець*, напр. *Wer jaget, der haget; Ein Jäger und ein Hund müssen warten können vierundzwanzig Stund; Jägerblut und Bauernblut tut niemals beisammen gut* [19, с. 16]; *Nach dem Regen ist gut fischen; Im Trüben ist gut fischen; Wer im Winter keine Reusen flicht, kann im Sommer keinen Fischzug halten* [19, с. 17].

Для німецьких прислів'їв аналізованого типу характерне також фонове вживання назв декоративних рослин, плодових кущів: *die Rosen, die Traube, die Tulpen, der Flieder*, напр. *Ist der Lorenz gut und fein, wird es auch die Traubesein* [19, с. 138]. *Späte Rosen im Garten, schöner Herbst – und der Winter lässt warten* [19, с. 150]. Частотність уживань невисока (як правило 1–3), проте діапазон назв повністю відсутній в інших представлених мовах.

Фонову семантику і безеквівалентні лексеми виявлено у вживанні в досліджуваних одиницях часових маркерів, зокрема фонову семантику спостережено в таких уживаннях: *Trinitatistag, Auffahrtstag, Christtag: Regen am Trinitatistag – sieben*

Wochenesregnenmag; Regnet'sam Auffahrtstag, soregnet'sein Drittelvonder Fruchtab [19, с. 111]; *Grüner Christtag, Osternweiß – der Regenverwüstedes Landmanns Fleiß* [19, с. 182].

Досліджуючи англійські прислів'я із семантикою прикмет, не фіксуємо виразної фонові лексики, натомість характерними є безеквівалентні власне англійські назви культурних реалій, які відсутні в інших мовах: *pilgrim, farmer* тощо: *Rain in September is good for farmer, but poison to the vinegrowers* [21, с. 5]; *Aredeveninganda white morning, rejoice the pilgrim* [21, с. 11]. Простежено також вживання без еквівалентного хрономаркера *Chitra (October): Rain in Chitra (October) destroys the fertility of the soil and is likely to produce blight* [21, с. 47].

Українські прислів'я із семантикою прикмет виявляють специфічні безеквівалентні назви (всього понад 50 уживань): *стриха, клуня, Громниця, покумувати, третяк, кожух, старець, скирта*, напр. *Жаби стиха покумують – на дощ, голосно кричать – на хорошу погоду, мовчать – перед похолоданням* [18, с. 19]; *Птаство добивається до хати, ховається під стріхи – на хуртовину* [18, с. 17]; *Якщо на преподобного Григорія є іній на скиртах – літо буде мокрим* [18, с. 24]. У першому випадку безеквівалентність назви визначається відсутністю еквівалентної номінації в інших мовах, у другому – специфічною власне українською побутовою реалією (стриха), яка відсутня в інших мовах. Функцію національного фону виконують народні українські символи: *земля, хліб, зозуля, кінь, птиця, дзвони, свічка, голуб, веселка, лелека, кутя тощо, напр. Високо летять птахи, повертаючись із вирію, – на тривалий холод; Поява веселки віщує настання гарної погоди* [18, с. 17–18]; *Якщо лелеки летять високо, не поспішаючи, буде гарна осінь* [15, с. 50]; *Якщо лелеки не відлетіли до Покрови – на теплу зиму* [18, с. 17]; *Коли на багату кутю буде зорано, то буде урожай* [15, с. 583]. На символічності таких назв в українській мові указують науковці, які займаються вивченням народних концептів і символів [див. 7;1;4]. Як колоритні національні символи диференціюємо словосполучення *плакуча верба* і композит *хліб-жито* у прислів'ях із семантикою прикмет: *Перед дощем на листі плакучої верби з'являються крапельки вологи* [18, с. 21]; *Святий Юрій (23-го Квітня) по полю ходить, хліб-жито родить* [15, с. 58]. Виразне територіальне окреслення має й діалектна лексика, яка характерна найбільше для прислів'їв із семантикою прикмет української мови. Так, у функції фольклорного увиразнення виступає діалектна лексика й маловживані та вузько спеціальні сільськогосподарські назви у позиції спостереження у прислів'ях із значенням погоди: *накіл, поліття, мандрика, ролот, гузир, коса (свиняча): Як миша їсть ролот, так буде хліб дорог; а як гузир, то нема дороги* [15, с. 51]; *пор. діал. гузир 1. Нижня товста частина снопа. 2. Місце, де зав'язаний мішок. 3. Ріг мішка, ятера і т. ін.* [12, т. II, с. 190]; *Коса свиняча, що коло печінки, довгенька: як товща як серцю, то зима велика буде з осені; як товща як хвосту, то навпослі; а як рівна коса – рівна зима* [15, с. 51]. Фіксуємо як лексичні, так і фонетичні діалектні основи, що фігурують у складі досліджуваних лінгвоодиниць (особливо серед часових маркерів – назв місяців), напр. *Місяць Лючень питає, чи обутий; місяць Марець з трояка ріг збиває; Сухий Марець, мокрий Май*

– буде жито коби (як-би) гай; Як на Макрини (19 Липця) буде дощ, то осінь буде мокра [15, с. 58–60], пор. діал. лютень ‘лютий’, марець ‘березень’, май ‘травень’, липець ‘липень’. Архаїзм у складі прислів’я виявляємо у такому зразку: *Як не буде волоти (урожай) в Іллі, то не буде ся молоти в млині* [3, с. 221], де лексема *волоти* на позначення *урожаю* постала від *волот* || *волота* || волоття ‘колос, метелка проса или овса, колосся’ [11, т. I, с. 252].

Подані приклади демонструють утягнення до лексичного складу прислів’їв діалектних назв, які виступають компонентами пропозиції в частині спостереження й прогнозу, додають фольклорного, простонародного відтінку, оскільки не фіксуються у словниках як літературні або загальноновживані.

У прислів’ях із семантикою прикмет російської мови найбільша лінгвокультурологічна функція виявляється у безеквівалентних назвах предметів побуту (*самовар, ланти, лучина, лавка, печь*), які виступають в аналізованих одиницях важливими ментальними маркерами: *Если самовар шумит, будет дождь; Если у горящей лучины конец почернеет – к теплу, если отскочит – к холоду* [13, с. 12].

Цікаве явище спостерігаємо у німецьких прислів’ях із семантикою прикмет, де назви погодних явищ, зокрема опадів, виявляють спеціальне етнічне забарвлення, а також особливості нім. мови. До таких номенів відносимо лексеми на зразок *der Frühregen, der Unheilswind, die Meeresflut, das Notjahr, der Frühregen, der Föhn: Frühregen und Brauttränen dauernsolangwie's Gähnen* [20, с. 27]; *Er schuf einen bösen Sturm, einen Wirbelwind, einen Orkan, den Vier-Wind, den Sieben-Wind, den verwirrenden Wind, den Unheilswind* [20, с. 7]; *Regenjahr – Notjahr; Schneejahr – Brotjahr* [20, с. 28]; *Der Föhn macht das Wetter schön* [20, с. 20], пор. *Frühregen* – дощ, що йде зранку, *Brauttränen* – роса на листках наземних рослин; *Der Föhn* – теплий вітер тощо.

На формальному рівні такі назви мають специфіку, пов’язану не тільки із семантикою, а й з особливим німецьким аглютинативним словотворенням, що призводить до наявності кількох коренів, кожен із яких має власну семантику, що ускладнює класифікацію. Аглютинація коренів засвідчує формальні й змістові відмінності назв, що призводить до переходу останніх у розряд безеквівалентної лексики, напр., нім. *Frühregen* не має аналогів в інших мовах, окрім описової назви “дощ, який іде зранку”. Саме у зв’язку з цим, аглютинація виступає додатковим формальним фактором появи безеквівалентних назв у німецькій мові, а відповідно і в аналізованих прислів’ях із семантикою прикмет.

Щодо прислів’їв такого типу в англ. мові, то необхідно зауважити, що із специфічним неконтинентальним розташуванням Великої Британії пов’язані метеорологічні явища, які малохарактерні або маловажливі для слов’янських держав, наприклад: *humidity, rain, storm, halo: If the halo is seen round the moon on Sunday (night), it will rain the day following* [21, с. 31]; *When round the moon there is a brugh (halo), the weather will be cold and rough* [21, с. 31]. Уточнимо, що шторм (*storm*) – явище приморських країв, а гало (*halo*) – концентричні кола навкруг місяця або сонця – часте явище “туманного Альбіону”.

В аналізованих одиницях рос. мови також існує чимало назв погодних умов, що не мають точних аналогів в інших мовах або ж мають приблизні: *ветер-пострел, стужа, припаривает, пороша, палы, сухорос. Сильная роса – к ветру, сухорос – к дождю* [9, с. 91]. Особливістю цих номінацій є те, що вони називають фактично поширене явище погоди, але з характерними ознаками: *пороша* – дрібний сніг, що ледь покриває землю, *припаривает* – спека з підвищеною вологістю й атмосферним тиском тощо.

Серед українських номінацій у прислів'ях із семантикою прикмет окремі (близько 10) також мають фонову семантику – *гай, бабине (бабське) літо, балка, луки*: Сухий Марець, мокрий Май – буде жито коби (якби) гай[15, с. 450]. Фонова семантика ідентифікується через зіставлення з реаліями інших мов та предметно-буттєвого оточення, яке є відмінним. Напр., денотат лексеми *гай* відрізняється від російського *роща* оскільки денотативно має власні природні відмінності.

В російській мові власне російські природні реалії: *Енисей, Волга, роща, тайга* тощо водночас виконують функцію фону (природна й культурна особливість): *Если со стороны Волги синее, будет дождь, зимой – тепло; Если со стороны Волги при ветре выйдут толстые тучи, будет дождь* [13, с. 12, 18].

Із проаналізованих прикладів можна зробити висновок, що кількісна перевага тих або інших груп лексики у прислів'ях із семантикою прикмет кожної мови, як і фонова семантика в широкому розумінні (типові для етносу пропозиції або обставини, на тлі яких розгортаються конкретні дії або процеси), залежать від географічних і метеорологічних умов країни, а також від національного характеру. Так, більшість російських прислів'їв “народилися у зв'язку з визначенням термінів посіву хліба й збирання врожаю, вибором ярих сортів хлібів, яких треба сіяти більше. Людина повинна була уникнути наслідків негоди й шукати засоби захисту своїх полів, лугів, дерев” [13, с. 3]. У зв'язку з цим, народна позиція в російських, як і в українських прислів'ях знаходиться у протистоянні й боротьбі з природою [13, с. 3–4], тоді, як практичні англійці й німці знаходяться не стільки в протистоянні, скільки “у співпраці” з погодними явищами.

Для розуміння указаної ментальної основи національного фону доцільно з'ясувати також основні риси німецького й британського світоглядів. Так, за словами О. В. Мельникової, у характері британців зафіксувалися “англійська практичність із кельтською мрійливістю, піратство вікінгів із дисциплінованістю норманів” [6, с. 81]. За словами цього ж етнопсихолога, німці позбавлені жвавості, мрійливості сприймання, властивого французам або іншим більш південним народам. Особливість німців, що відбилася і в фольклорі – “схильність до наслідування, впевненість у своїй оригінальності, пристрасть до методичності, педантичності...” [6, с. 98].

Протиставлення слов'янської віри у надприродне й боязливості, англійської мрійливості німецькому педантизму й формалізму пояснює те, що у німецьких прислів'ях із семантикою прикмет над образністю й метафорикою домінують

організована ритмомелодика й рима: *Wenn der Nebel fällt zur Erden, wird bald gutes Wetter werden* [20, с. 24]; *Geht der Hirsch in die Brunft, so sei Korn und Vernunft* [20, с. 119].

На рівні семантики указані ментальні риси виявлено також у специфічному доборі лексики й у її конотативних планах – оцінних, емоційно-образних і культурологічних. Образність як різновид конотації й лінгвокогнітивна природа і культурологічний компонент представлена “не тільки на рівні окремого слова, а й у словосполученні, реченні, строфі, абзаці й цілому тексті” [16, с. 67]. Культурологічну вагу образності й оцінності підтверджує й теза про те, що ці компоненти семантики “не стільки “спів значення”, скільки вагома ознака самого значення, спосіб представлення самого значення” [16, с. 67]. Отже, необхідно зосередити увагу на характеристиці емоційно-образного й стилістичного наповнення прислів'їв досліджуваного типу.

Унаслідок суцільної вибірки стилістично маркованих одиниць із однакової кількості прислів'їв кожної з досліджуваних мов було інвентаризовано найхарактерніші стилістеми, які містять лінгвокогнітивну природу і культурологічний потенціал. Вони включають лексику з конотативним значенням, а також окремі синтаксичні структури, що мають стилістичну організацію. Вилучення й аналіз характерних одиниць проводилося двома способами:

1. Лексеми вилучалися за наявності переносного, емоційно-оцінного або експресивного значення із з'ясуванням їх семантичної природи, напр.: *прийде Илля* – персоніфікація метонімічної назви часового відрізка, метафора “стертого” типу, оскільки лексема *ити* позначає будь-яку змінюваність, рух тощо; *у горобця є пиво* – літота, оскільки референційна віднесеність стосується усіх птахів, а лексема *горобець* вживається як метонімія (частина від цілого) й літотична асоціація (горобець – мала, нікчемна, неблагородна істота) тощо.

2. Синтаксичні структури вилучалися за маркерами стилістичних фігур, якими є співзвучність закінчень (рима), зміна порядку слів, наявність спеціально організованої ритміки: нім. *später – Wetter*; англ. *A riverflood, fishes good*; укр. *Лютий – обутий*; рос. *Весна распускает раскок, а лето – хлеб колосок* тощо.

Якщо узагальнити конотативну-образну специфіку досліджуваних прислів'їв чотирьох мов, то можна підсумувати такі типи лексичних і формальних лінгвокультурологічних особливостей:

1. Для німецьких прислів'їв із семантикою прикмет характерні:

а) продуктивно – рима й ритм як особливий домінуючий експресивний засіб: нім: *Ziehen die wilden Gänse und Enten fort, ist der Winter bald am Ort* [19, с. 16]; *Wenn am Morgen kein Tau gelegen, warte bis Abendaufsicheren Regen; fällt aber Regen wie feiner Staub, an gut' Wetter glaub'!* [20, с. 26]; б) пряме називання явищ та їхніх ознак: *Wenn das Wetter an diesem Tag besonders schön war, hieß es schon vor Jahrhunderten* [20, с. 121]; *Viel Nebel im September über Tal und Höhen bringen im Winter tiefen Schnee* [19, с. 150]; в) уживання “стертих” метафор: *Simon und Juda, die zwei führen oft Schnee herbei* [20, с. 130]; *Kosmas und Damian zündend die Lichter an* [19, с. 151]; г) метонімічні конструкції: *Matthias – macht die Birnen süß* [20, с. 121]; *Auf*

Lichtmess hat der Bauer lieber den Wolf im Schafstall als die Sonne [19, с. 71]; г) метафора (переважно персоніфікація): *Hat Martin einen weißen Bart, wird der Winter lang und hart* [19, с. 169]; *Wenn die Mücken tanzen im Februar, gibt es ein spätes Frühjahr* [19, с. 71]; д) інші образні засоби – порівняння: *Ein Donner macht mehr Getümmel als zehn Blitze* [20, с. 34]; *Es ist selten ein Sommer ohne Hagel und ein Kopf ohne Nagel* [20, с. 48]; поодинокі епітети-характеристики *Mai, kühl und naß, füllt dem Bauern Scheune und Faß* [20, с. 62]; *Ist der September hell und klar, so hoffen wir auf ein fruchtbar Jahr* [20, с. 67]; зрідка антитеза: *Früher Sonnenschein – bringt abends Regen* [20, с. 36]; *September warm, Oktober kalt* [20, с. 72]; е) спорадично – фонова лексика як особливий образний засіб і безеквівалентні назви: *der Hornung, der Christmond, Lenz. Wenn die Mücken tanzen im Februar, es ein spätes Frühjahr* [19, с. 71]; *Der Hornung macht Dreck, und der März holt ihn weg* [20, с. 55]; *Christmond launisch und lind – der Winter ein Kind* [19, с. 179]; *Wenn der Hornung warm und macht, friert's im Mai noch gern bei Nacht* [19, с. 75]; *Wenn die Grasmücken fleißig singen, werden sie zeitigen Lenz uns bringen* [20, с. 47].

2. Англійські прислів'я із семантикою прикмет містять такі образні характеристики: а) римайритмика експресивний засіб, що має превелююче значення: *If there be neither snow nor rain, then will be dear all sorts of grain* [21, с. 44]; б) “стерті” метафори: *The full moon brings fair weather* [21, с. 54]; *If red the sun begins his race, expect that rain will flow apace* [21, с. 26]; в) метонімія: *A dry March never brings its bread* [21, с. 15]; *If the ice will bear a goose before Christmas, it will not bear a duck after* [21, с. 36]; г) метафора, особливо персоніфікація: *A western wind carries water in his hand* [21, с. 43]; *The March sun wounds* [21, с. 16]; г) зрідка образні порівняння: *If clouds look as if scratched by a hen, get ready to reef your topsails then* [21, с. 22]; *Mist in spring is worse than poison* [21, с. 43]; поодинокі епітети-характеристики: *March damp and warm will do farmer much harm* [21, с. 16]; д) наявна антитеза: *A far brugh, a near storm* [21, с. 32]; *When it rains in the morning, it will be fine at night* [21, с. 4]; е) спорадично фонова й безеквівалентна лексика: *A halo round the moon is a sign of wind* [21, с. 31]; *Rain in September is good for the farmer, but poison to the vine growers* [21, с. 5]; *When it rains about the break of day, the traveller's sorrows pass away* [21, с. 4].

3. В українській мові прислів'я із семантикою прикмет мають особливо яскравий конотативно-образний компонент, що зумовлено унікальністю і милозвучністю укр. мови, а також ментальним потенціалом лінгвоодиниць. Для українських прислів'їв характерні: а) римування (інколи воно виражене не в повній мірі), переважно дієслівне, напр. *Святий Юрій (23-го Квітня) по полю ходить хліб-жито родить* [15, с. 57]; *Май – волам дай, сам на піч утікай* [15, с. 59]; або іменникове: *Погода – всім вигода, а сльота – всім гризота* [3, с. 559]; *Коли на Петра сльота, буде ціле літо багато болота* [18, с. 24]; поєднання різновидів: *Питається лютий, чи добре обутий* [18, с. 28]; б) літота на основі метонімічного перенесення (що специфічно якраз для прислів'їв із семантикою прикмет): *Восени й у горобця є пиво* [15, с. 67]; *Коли на Громницю півень не*

нап'ється водиці, то на Юр'я вілне наїється травиці [15, с. 450]; в) метафоричність, репрезентована через персоніфікацію. Особливого значення набувають персоніфіковані хрономаркери, виражені агонімами, а також назвами пір року і місяців, напр. *Варвара ночі ввірвала* [15, с. 62]; *Як прийде Илля, так наробить у полі гнилля* [15, с. 61]; г) епітети-характеристики часових реалій: *Спасівка – ласівка, а Петрівка – голодівка* [15, с. 61]; *На Петра-вариги розбиваються криги* [3, с. 525]; або природних реалій: *Поява комарів-товкунців у жовтні – на м'яку зиму* [15, с. 60]; г) фонова лексика: *До Спасівки мухи на пана роблять, а в Спасівку на себе* [15, с. 67]; д) безеквівалентна лексика: *Лютець питає, чи обутий; місяць Марець з трояка бика ріг збиває* [15, с. 57]; д) антитеза як важливий образний засіб, на якому побудована функція прогнозу у прислів'ях із семантикою прикмет, у яких одні ознаки чи явища обов'язково протиставляються іншим (уже згадувані бінарні опозиції зима – літо, весна – осінь, осінь – зима), напр. *Легказима – сльотаве літо, туга зима – погідливе літо* [3, с. 188]; *Ластівки літають високо – на гарну погоду, анизько – на дощ*; [18, с. 18]. Фіксуємо також гіперболу і порівняння, напр. *Така буде погода, аж пси язики повиваляють* [319, с. 559]; *Яке Благовіщинь, такий Великдень* [3, с. 59].

4. Багатство образних засобів і конотації, виражене у фактажі прислів'їв із семантикою прикмет, властиве і рос. мові: а) домінування епітетів-характеристик: *Пришел июнь-разноцвет – отбоя от работы нет* [9, с. 47]; *Малоснежный Гурьян – к малому располю* [5, с. 91]; б) знижено-емоційні характеристики: *Устин и Харитон рожь то красят, то квасят* [9, с. 47]; *Трещит Варюха – береги нос и ухо* [5, с. 94]; в) метафоричність (персоніфікація, як і в інших мовах). Зазначимо, що в російських прислів'ях персоніфіковане значення набувають переважно назви природного середовища або інші номени (апелятиви): *Зималето строит* [5, с. 48]; *Если небосметанится, будет дождь* [13, с. 12]; г) антитеза на основі метафори / метонімії: *Ласточка весну начинает, а соловейкончает; Без первой ласточки весна не обходится* [5, с. 28]; *Зимнее тепло – летний холод* [9, с. 9]; *Если гусь обмывается в сухом месте, будет холодать, если в воде – теплеть* [13, с. 20]; г) рима й ритм (переважно іменникова, рідше дієслівна рима): *Петр-Павел час убавил, Илья-Пророк два уволок* [5, с. 62]; *Богогреюшка-февраль, теплом враль* [5, с. 14]; *Ни в марте воды, ни в апреле травы; Грач на дворе – весна на горе* [5, с. 23]; д) синекдоха (однина замість множини): *На Арину отсталый журавль за теплое море тянет* [5, с. 81]; *Лебедьлетит – к снегу, а гусь – к дождю* [5, с. 83]; е) фонова лексика: *У вороны поясница ломит – накаркает дождь* [5, с. 53]; є) безеквівалентна лексика: *От Николы остаются двенадцать холодных утренников* [5, с. 40]; *Если самовар шумит – будет дождь* [13, с. 12]; спорадично тавтологія: *От зазимка до зими – месяц* [9, с. 8]; *Не бойся зими, бойся отзымка* [9, с. 10]; порівняння: *Весна что девушка: не знаешь, когда заплачет, когда засмеется* [9, с. 11]; *Зимнее солнце – что вдовье сердце* [9, с. 9]; оригінальні неологізми: *Бедному весна – безхлебица* [9, с. 12]; *За ледоломом – ледоплав, а там разлив* [9, с. 11].

Окремо зупинимося на образній специфіці римування. Незважаючи на присутність римованих конструкцій у складі прислів'їв із семантикою прикмет слов'янських мов, усе ж римування більш виражене у германських мовах як особливий засіб творення прислів'їв аналізованого типу. Зауважимо, що серед німецьких одиниць римованими є близько 35 %, англійських – 42 %, тобто римування в англійських прислів'ях найбагатше. Спостережено унікальну рису прислів'їв германських мов: римування часто реалізується у вигляді особливого жанру – фольклорного вірша:

Німецька мова:

*Hundstage hell und klar,
deuten auf ein gutes Jahr;
doch wenn Regen sie bereiten,
folgen nicht die besten Zeiten*

[19, с. 132].

Англійська мова:

*The rainbow in the morning
Is the shepherd's warning
To carry his coat on his back;
The rainbow at night
Is the shepherd's delight
For then no coat will he lack.*

[21, с. 13].

У досліджуваних англійських збірниках виявлено унікальне явище – вживання прислів'їв-віршів із заголовками пір року, напр.

Winter

*North winds send hail, South winds bring rain,
East winds we bewail, West winds blow amain;
North-east is too cold, South-east not too warm,
North-west is too bold, South-west does no harm.*

[21, с. 44]

Із вищенаведених тверджень випливає, що в англійських, як і німецьких прислів'ях із семантикою прикмет важливим стилетворчим і лінгвокультурологічним засобом слугують рима й ритм. Ритмологічну й римовану "гнучкість" забезпечують не тільки специфічний порядок слів, за якого предикативний прикметник або інфінітив закінчує фразу, а й метонімічні перенесення. Якщо в німецьких прислів'ях метонімічні конструкції забезпечують переважно риму, то в англійській – варіативність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на лексичному рівні лінгвокогнітивну природу і культурологічний потенціал прислів'їв із семантикою прикмет чотирьох зіставлюваних мов найбільше забезпечує

безеквівалентна, фонова й конотативно-образна лексика, обсяг і семантичні характеристики якої мають відмінності в кожній із досліджуваних мов. Образний і, ширше, – стилістичний компонент виявляється переважно в англійській і німецькій мовах як на рівні семантики, так і художньої форми (рима, ритміка, віршована форма).

У німецьких прислів'ях превалює римо-ритмічна організація у спорадичному поєднанні з метонімією, хоча засвідчені метафоричні конструкції (персоніфікація) і так звані “стерті” метафори, наявне пряме вживання висловлень; для англійських прислів'їв найспецифічнішими є переважно пряме уживання слів й віршовані фольклорні форми, хоча присутні метафора (персоніфікація), “стерта” метафора, метонімія. В українських прислів'ях аналізованого типу переважають метонімічні та метафоричні перенесення (зокрема персоніфіковані природні об'єкти, поширення персоніфікованих часових маркерів). Для прислів'їв із семантикою прикмет російської мови характерні епітети-характеристики, зокремо знижені характеристики, метафоричні або метонімічні переосмислення народних символів або явищ природного світу, оформлені як прикладки (зима-молодица, осень-водяница, хлеб-колосок). Окрім того, багатство лінгвозасобів і ментальний колорит слов'янських мов зумовили використання у їх структурі різноманітних образних засобів: антитез, гіпербол, літот, порівнянь, тавтології, оригінальних неологізмів, уживання фонової та безеквівалентної лексики як засобів образності. Перспективою подальшого дослідження вбачаємо аналіз образних засобів та художньої форми у прислів'ях аналізованого типу германських і слов'янських мов.

Література

1. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст. : [монографія] / Т. П. Вільчинська. – Тернопіль : Джура, 2008. – 424 с.
2. Верещагин Е. М. Язык и культура / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Индрик, 2005. – 1038 с.
3. Етнографічний збірник. Галицько-руські народні приповідки ; [зібрав, упор. і пояснив І. Я. Франко]. – Львів : Етнографічна комісія НТШ, 1901–1910. – Т. 10, 16, 23, 24, 28.
4. Казимир І. І. Концепт ПТАХ у мовній картині світу українського народу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – “Українська мова” / І. І. Казимир / Харків. нац. у-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2007. – 18 с.
5. Лютин А. Т. Народное наследие о приметах погоды: календарь / А. Т. Лютин, Г. А. Бондаренко. – Саранск: Мордов. кн. изд-во, 1993. – 96 с.
6. Мельникова Е. В. Культура и характер народов мира (этнопсихологический аспект). – М. : Диалог культур, 2006. – 304 с.
7. Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки. Проблеми пареміології та пареміографії / Михайло Михайлович Пазяк. – К.: Наук.думка, 1984. – 203 с.

8. Россельс В.Л. Перевод и национальное своеобразие подлинника / В. Л. Россельс // Вопросы художественного перевода.– М.: Совет.писатель, 1955. – С. 169.
9. Рыженков Г. Д. Народный месяцеслов: Пословицы, поговорки, приметы, присловья о временах года и о погоде / Г. Д. Рыженков. – М. : Современник, 1991. – 127 с.
10. Скаб М. В. Словотвірні потенції слова як концептовиражальний засіб / М. В. Скаб // Вісник Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника : ювілей.вип. на пошану 100-річчя від дня народж. проф. І. Ковалика. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. – Вип. XV–XVIII. – С. 478–482.
11. Словарь української мови / [упоряд. з дод. влас. м-лу Б. Д. Грінченко]. – К. : Вид-во АН УСРС, 1907–1909. – Т. I–IV.
12. Словник української мови : в 11-ти т. / [заг. ред. І. К. Білодіда]. – К : Наук.думка, 1970–1980.
13. Смоленский А. В. Чувашские приметы о погоде и ее влияние на хозяйство / А. В. Смоленский. – Тип.изд-ва “Чувашия”. – Чебоксары, 1992. – 56 с.
14. Соболев Л.Н. О переводе образа образом / Л. Н. Соболев // Вопросы художественного перевода. – М., 1955. – С. 290.
15. Українські приказки, прислів'я і таке інше / [Уклад. М. Номис ; упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
16. Харченко В. К. Лингвистика народной приметы : [монографія] / Вера Константиновна Харченко, Елена Евгеньевна Тонкова. – Белгород : Белгород.обл. типогр., 2008. – 224 с.
17. Чернов Г. В. К вопросу о передаче безэквивалентной лексики при переводе советской публицистики на английский язык / Г. В. Чернов // Ученые записки первого МГПИИЯ. – М., 1958. – Т. XVI. – С. 223.
18. Шкода М. Н. Люба моя Україна. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмета та повір'я українського народу / М. Н. Шкода – Донецьк :ТОВ ВКФ ГАО., 2008. – 544 с.
19. Binder E. Bauern- und Wetterregeln/ E. Binder. – Stuttgart : Ulmer, 2003.–191 s.
20. Haddenbach Georg. Mit Bauernregeln durch das Jahr/GeorgHaddenbach – Genehmigte Sonderaufgabe – 1998. – 192 s.
21. Weather Proverbs [Електроннийресурс] / D.E. Marvin, comp. Curiositiesin Proverbs. 1916. – Режимдоступу :<http://www.bartleby.com/346/16.html>

Summary

The article deals with common tendencies in linguistics. The lingual cultural approach is outlined. Linguistic and cultural features of background, nonequivalent, connotive and figurative lexicon as a part of proverbs with omen semantics in German, English, Ukrainian and Russian languages are analyzed.